

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/27, p. 127-146

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12444>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Doç. Dr. Ahmet İNANIR –
Yrd. Doç. Dr. Uğur Bekir DİLEK

This article was checked by iThenticate.

DİN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA İSLÂM HUKUKUNDA İRTİDÂD CEZASININ NEDENİ VE MAHİYETİ

Recep ÇETİNTAŞ*

ÖZET

Kur'an-ı Kerim, İslâm dininden dönenlerin dünyada ve ahirette acıklı bir azapla karşılaşacaklarını beyan etmekle birlikte dünyevî cezasının ne olduğunu bildirmemiştir. Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde mürtedin kanının helal olacağı bildirilmekte, bazılarında da dinden dönenin öldürülmesi emredilmektedir. Fakat Hz. Peygamber'in bu konudaki tatbikatları farklı olmuştur. O, bazı mürtedleri affederken bazılarının öldürülmesini emretmiştir. Fakat salt din değiştirmesi nedeniyle birini öldürttüğü rivayet edilmemiştir. Bu sebeple mürtede yapılacak muamele ile ilgili hadisler ve farklı uygulamalardan yola çıkan İslâm hukukçuları mürtedin öldürülme nedeni ve cezanın mahiyeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler mürtedin öldürülme nedeninin dâruharbe giderek müslümanlara savaş açması olduğunu ve dâruislâmda ikamet ederek herhangi bir cinayete karışmayan mürtedin öldürülmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir. Cumhur ise mürtedin tevbe etmediği takdirde ister dâruislâmda yaşasın ister dâruharbe gitsin salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceği görüşünü benimsemiştir. Diğer taraftan Hanefilerin çoğunluğu bu cezanın savaş fitnesine karşı kamu düzenini korumak için siyaseten meşru kılınan bir ceza olduğu görüşünü benimserken cumhur bunun şer'î bir had olduğunu söylemiştir. Tevbe ettiği takdirde mürtedin öldürülmeyeceği konusunda âlimlerin ittifakı mürtedin öldürülmesinin şer'î bir had olduğunu söylemeye imkân vermemektedir. Zira hadlerin tevbe ile sakıt olmayacağı konusunda bütün hukukçular ittifak etmişlerdir. Bu sebeple irtidâd cezasının nedeni ve mahiyeti konusunda Hanefilerin yaklaşımının daha isabetli olduğunu belirtmemiz gerekir.

Anahtar Kelimeler: İrtidâd, Mürted, Tevbe, Had, Siyasi Ceza, Siyâset-i şer'iyye.

---

* Yrd. Doç. Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, El-mek: recepcetintas2006@yahoo.com.tr

---

**THE REASON OF THE PENALTY OF APOSTASY AND IT'S
NATURE IN THE CONTEXT OF FREEDOM OF RELIGION IN
İSLÂMİK LAW**

ABSTRACT

The Qur'an declared that who changed his religion will meet with a painful punishment in the world and in the Hereafter, but did not inform the worldly punishment. In some of the hadiths is declared that the blood of the apostate will be lawful, and in some it is ordered he will be killed. But the practice of the Prophet is different in this subject. The Prophet has ordered some of them to be killed, while forgiving some apostates. It was not narrated that he killed someone because of he changed his religion only. For this reason, the İslâmîc lawyers acting from the hadiths and the different applications about the subject have disputed the reason of killing of apostate and the nature of the punishment. The Hanafites adopted that the reason of killing the apostate was to fight against the Muslims escaping to the country of idolaters, and that the apostate will not be killed when he reside between muslims and do not interfere in any murder. The majority adopted that if the apostate does not repent, he will be killed because of his mere apostasy whether or not he escaped to the country of idolaters. On the other hand, the majority of Hanafites adopted that this was a punishment politically legitimated to protect public order against the warfare, but the majority said it was a Hadd. The alliance of scholars that the apostate will not be killed if he repents, does not allow to say that the killing the apostate is a Hadd. Because all the lawyers have allied that the Hadds shall not fall by repentance. For this reason, we need to point out that Hanafites' approach about the reason of punishment of apostasy and it's nature is more accurate.

STRUCTURED ASBSRACT

Discussions on the situation of those who apostated from Islam in the Islamic law have a great place. The general acceptance among normal muslims who do not know the specifics of these debates is that those who apostate from the Islam after he has entered, are subjected to the death penalty. This acceptance stems from the fact that the Qur'an and Sunnah' texts related to this subject are not known and understood sufficiently. It is also based on the assumption that all scholars have adopted the same view in this respect. Here, we will evaluate the views of the Islamic jurists regarding the ones who apostated from Islam according to the Islamic Criminal Law in the framework of the Qur'an and the Sunnah texts, then we will declare our own opinion about the subject.

In principle, the Holy Qur'an does not approve that people are interfered with the choice of religion and that they are not forced to accept the religion. On the contrary, Qur'an wanted people to act completely free into believe or not believe in the religion of Islam. Because faith, when it has turned into concrete actions in individual and social life and has a quality that will shape human personality and character according to the

purpose of creation, expresses value in the eyes of Islam. This is possible only if the person chooses the religion with his own mind and free will and confirms it in his inner world. The faith that takes place as an outcome of repression made from the outside and non-internalized does not give his own a religious identity and an Islamic posture. For this reason, such a faith is not desirable in the religion and the deed built upon it does not be acceptable too. Any coercion made from outside to the man for believing may even lead him to hypocrisy and consequent hell. For this reason, the Qur'an has liberated people completely in its universal message into believe or not to believe in with their own free will. For this reason, the Qur'an has not acknowledged a worldly punishment for apostates together with declaring that those apostated from the Islam will face a terrible punishment in the world and in the Hereafter.

But in some hadiths, the Prophet declaring that the blood of apostates is lawful, in some hadiths it is seen that those who apostated from Islam are ordered to be killed. However, there is no information that the Prophet had killed anybody because of his absolute apostasy. When the narrations of the apostates ordered by the Prophet to be killed are examined, it will be seen that they are killed not only because of their apostasies, but also because of other destruction, such as killing a muslim beside their altitude and seizing the goods. The Islamic jurists who acted from the different narrations and practices of the Prophet disputed the cause of the murder of apostate and the nature of this punishment. According to the majority of the Hanafites, the mentioned texts of Qur'an and Sunnah declared that the reason of the murder of apostate is to fight against muslims. Therefore, according to them, the apostate can be killed if he joined the ranks of polytheists and warned against the muslims. The apostate, who does not interfere with another murder by continuing to live under the domination of muslims, is not killed. The majority of jurists, on the other hand, interpreted the same narrations on the contrary of the Hanafites and adopted the view that if the apostate did not repent, he would be killed only because of his apostasy. When examining the evidences of the majority in this regard, it is seen that none of the apostates who did not fight against the muslims and rebelled against the legitimate authority and did not disturb the public order, would be killed because of the simple apostasy. Therefore, it is understood that the opinion of the majority about the apostate will be killed because of his mere apostasy is not accurate.

On the other hand, the Hanafites adopted the view that the punishment to be applied to the apostates is a punishment which was politically legitimated in order to protect public order due to his fighting against muslims, not a legal hadd to be inflicted due to the purely apostasy. The majority of Islamic jurists have accepted the opinion that the punishment of death will be applied to the apostate was a legal hadd to be inflicted as a obligatory. But the allegiance of all scholars on the subject that the apostate can not killed if he repents, do not allow to say the punishment of apostasy was a legal hadd. Because there is no dispute among the scholars that after the crime is fixed, the punishment of Hadd will not be reduced by repentance. If the punishment of apostasy was a legal hadd, it should not be reduced by repentance. For this reason, the view of Hanafit scholars that the punishment of apostasy is a punishment

---

Turkish Studies

that is politically legitimate to protect the public interests against the warfare and that the apostate who does not have an actual rape against the muslims will not be killed, seems to be more accurate in terms of Qur'anic texts and narrations comes from the Prophet and in terms of freedoms of belief which Qur'an has accepted for all the people. Therefore, death penalty can not be given to the apostate if he does not engage in political and actual destruction by waging war on the Islamic society. It is up to the President of the Islamic state to apprehend and apply the punishment to be given to him if he is directed to actual destruction such as murder and extortion. The president of Islamic state, too, may inflict this penalty after the final decision of the special Islamic judgement of judges. Muslims do not have the authority to appraise and practice punishment for the apostates on their own initiative. On the contrary they are punished by the public authority.

Keywords: Apostasy, Apostate, Rependance, Hadd, Political Punishment, Politics of Shar'i

GİRİŞ

Sözlükte “bir şeyden başka bir şeye dönmek” anlamına gelen irtidâd ve ridde bir fıkıh terimi olarak “İslâm dininden dönerek küfre girmek” demektir. (Kâsânî, 2010, IX, 520; Mâverdî, 1999, XIII, 149). İslâm dininden dönüp küfre giren kimseye de mürted denir. (İbn Kudâme, 1968, IX, 3; İbnü'l-Hümâm, 2012, VI, 68). İslâm'da iman ettikten sonra irtidâd etmek en büyük günahlardan kabul edilmiş ve bu suçun fiilî sonuçları konusunda ayrıntılı bir hukuk doktrini oluşmuştur. Dinden çıkmanın suç sayılması yalnızca İslâm'a özgü bir durum değildir. Bunun hukuk düzeni bakımından suç sayılması İslâm'dan önce de yaygın bir anlayış olup Yunanlılar ve Romalılar'da bu suça ölüm cezası verilmiş, Yahudilik'te taşlanarak öldürülme cezası öngörülmüştür. Hristiyanlık'ta dinden çıkanlar için çeşitli dönemlerde ölüm ve aforoz gibi cezalar uygulanmış ve engizisyon mahkemeleri kurulmuştur. (İnce, 2008, XXXV, 88).

İslâm, prensip olarak insanların din seçimine müdahale edilmesini ve dini kabule zorlanmalarını tasvip etmemiş aksine inanıp inanmama konusunda tamamen kendi hür iradeleriyle hareket etmelerini istemiştir. Zira iman, bireysel ve sosyal hayatta somut eylemlere dönüşüp insanın kişilik ve karakterini yaratılış amacına uygun olarak şekillendirecek bir niteliğe sahip olduğu zaman İslâm nazarında kıymet ifade eder. Bu da ancak insanın dinini kendi aklı ve hür iradesiyle seçip iç dünyasında onaylamasıyla mümkün olur. Dışardan yapılan baskı sonucunda gerçekleşen ve içselleştirilmeyen iman sahibine dinî bir kimlik ve İslâmî bir duruş kazandırmayacağından böyle bir iman dinde arzu edilen bir şey olmadığı gibi onun üzerine bina edilen amel de makbul olmaz. Hatta inanması için dışardan yapılan herhangi bir zorlama insanı münafıklığa ve bunun sonucunda cehenneme sürükleyebilir. Bu sebeple Kur'an evrensel mesajıyla insanları kendi özgür iradelerine göre inanıp inanmamakta tamamen serbest bırakmıştır. Ancak kendi hür iradesiyle iman ettikten sonra tekrar küfre dönenlerin hem bu dünyada hem de ahirette acıklı bir azaba çarptırılacaklarını beyan etmiştir. (et-Tevbe 9/66, 74). Zira imandan sonra küfre dönmek Allah'a verilen ahdi bozmak anlamına gelir. Bu da dünyada ve ahirette bir yaptırım gerektirir. Ancak Kur'an dinden dönenlerin dünyada ve ahirette bir yaptırımla karşılaşacaklarını beyan etmekle birlikte irtidâdın dünyadaki cezasının ne olduğunu bildirmemiştir. Hz. Peygamber'in dinden dönenlere ölüm cezası öngördüğüne dair bazı rivayetler olsa da onun diğer sözlü ve fiilî sünnetleri bir bütün halinde değerlendirildiğinde bunlar irtidâdtan ziyade mürtedin başka suçları sebebiyle öldürüldüğü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple İslâm hukukçuları konuyla ilgili hadislerle ve farklı uygulamalara dayanarak dinden

dönme cezasının nedeni ve mahiyeti konularında ihtilaf etmişlerdir. Biz bu çalışmamızda Kur'an'ın insanlara tanıdığı din özgürlüğü bağlamında mürtedin hangi şartlarda ölüm cezasını hak edeceği ve bu cezanın mahiyeti konusunda İslâm hukukçularının görüşlerini ve dayandıkları delilleri ele alarak değerlendirmeye çalışacağız.

1. Mürtede Verilecek Ceza ve Gerekçesi

İslâm hukukunun temel kaynağı olan Kur'an'da imandan sonra küfre girenlerin doğru yoldan sapmış oldukları, yaptıklarının dünyada da ahirette de boşa gideceği (el-Bakara 2/108, 217), tevbe edinceye kadar Allah'ın, meleklerin ve insanların gazabına uğrayacakları (Âl-i İmrân 3/86-89; en-Nahl 16/106) ve dünyada da ahirette de acıklı bir azaba çarptırılacakları (et-Tevbe 9/66, 74) ifade edilmekle birlikte irtidâd edenlere dünyevî bir ceza takdir edilmemiştir. İslâm hukukçularının dinden dönenlere verilecek ölüm cezası ile ilgili görüşleri Kur'an'dan ziyade Hz. Peygamber'e isnat edilen bazı hadislerle dayanmaktadır. Zira Hz. Peygamber bazı hadislerinde dinini terk edip cemaatten ayrılan kimsenin kanının helal olacağını bildirmiş (Buhârî, "Diyât", 6; Müslim, "Kasâme" 25, 26; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Diyât", 10; "Hudûd", 15; Nesâî, "Tahrîm", 5, 11, 14; "Kasâme", 6; Dârimî, "Siyer", 11), bazı hadislerinde de açıkça dinini değiştirenin öldürülmesini emretmiştir. (Buhârî, "Cihad", 149; "İstîtâbe", 2; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 25; Nesâî, "Tahrîm", 14; İbn Mâce, "Hudûd", 2). Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) döneminde bazı bedevî Arapların irtidâd ettiği ve sahabenin onların öldürüleceği hususunda icmâ ettikleri kanaati de fakihlerin en önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur (Şirâzî, 2003, III, 416; Kâsânî, 2010, IX, 524; İbn Kudâme, 1997, V, 328). Bu sebeple Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler ister hür olsun ister köle ister erkek olsun ister kadın, ister dâruharbe gitsin ister dâruislâm'da ikamete devam etsin akıllı ve ergenlik çağına girmiş her mürtedin üç gün boyunca tevbeye davet edileceği, tevbe etmediği takdirde salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceği konusunda görüş birliği etmişlerdir. (Şâfiî, 2008, II, 568, 570; Müzenî, 1990, VIII, 367; Sa'lebî, 1415, II, 492; Şeybânî, 2008, 388; İbn Rüşd, 1985, II, 383; İbn Kudâme, 1968, IX, 3, 9, 11; İbn Kudâme, 1997, V, 321).

Hanefî kaynaklarda mürtedle ilgili hükümler başlığı altındaki ilk ifadelerle bakan kimse Hanefî hukukçulara göre de hür olsun köle olsun dinden dönen mürtedin üç gün mühlet verildikten sonra tekrar İslâma dönmemesi halinde salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceği zehabına kapılır. Fakat mütekaddimûn ve müteahhirûn Hanefîlerin ölüm cezasının nedeni ile ilgili açıklamalarının detayları dikkatlice incelendiğinde onların mürtedin salt irtidâdı nedeniyle değil, dâruharbe giderek Müslümanlara karşı savaşan bir harbî olması halinde savaş fitnesini defetmek için öldürüleceği görüşünü benimsedikleri anlaşılır. Meselâ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (ö. 189/805) bu konuda şöyle demiştir: "Müslüman bir kimse irtidâd ederse kendisine tekrar İslâma dönmesi teklif edilir. İslâma dönerse serbest bırakılır aksihalde mühlet verilmesini istemesi dışında öldürülür mühlet isterse kendisine üç gün mühlet verilir... Aynı şekilde irtidâd ettikten sonra dâruharbe iltihak ederse devlet başkanı mallarını varisleri arasında taksim eder. Çünkü dâruharbe iltihak etmesi ölmesi hükmündedir. Bu sebeple üzerindeki alacaklar silinir, ümmühât-ı evlâd olan cariyeleri ve özgürlüğü ölümüne bağlı (müdebber) kölesi azad edilir, vasiyetleri geçersiz olur ve karısı iddet halinde ise ona mirasçı olur. Fakat mürted dâruislâm'da ikamet etmeye devam ettiği müddetçe bunların hiçbir yapılmaz. Dâruharbe iltihak etmesinden sonra devlet başkanı bunları yapar da sonra mürted dâruislâm'a dönerse devlet başkanının yaptığı işlemlerin tamamı geçerli olur. Ancak varislerinin elinde aynıyla bulduğu şeyleri geri alır." (Şeybânî, 1998, 19-20). "Mürtedin irtidâd halinde iken kazandıkları Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre feydir. Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve Şeybânîye göre kazandıkları varislerindir. Dâruislâm'da iken kazandıklarından hiçbir şey fey olmaz. İrtidâdı sırasındaki köle azadı, alım-satımı, (Şeybânî, 1998, 20) hibesi ve mukabil edâsı (ıvazı) müslümanla aynı konumda olmak üzere geçerli olur. (Şeybânî, 2012, III, 423). "Ebû Yusuf ile Şeybânî'ye göre

Müslüman bir kimsenin mürted ile şirket-i 'inana¹ ortak olmaları da caiz (geçerli)dir, ancak mürtedin irtidâdı sebebiyle öldürülmesi veya dârulharbe kaçması halinde bu iki durum ortaklığı bitirir." (Şeybânî, 2012, IV, 89) "Ebû Yûsuf ile Şeybânî'ye göre malının hükmü bakımından mürted, mürted olmayan kimse gibidir. Müslümanken de irtidâd halinde iken de kendisine ait olan malında tasarrufu geçerli (nâfiz)dir." (Şeybânî, 1997, V, 155-156). "Çünkü irtidâdtan sonra mürtedin mülkiyeti devam eder ancak ölmesi, öldürülmesi ve dârulharbe katılmasıyla zail olur." (Semerkandî, 1994, III, 310; Kâsânî, 2010, IX, 530). "Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre mürtedin malındaki mülkiyeti, alım-satım, bağış ve köle azadı gibi tasarrufları canı hakkında tevakkuf edileceği için mevkuftur. Ebû Yûsuf'a göre sağlıklı kimsenin, Şeybânî'ye göre ise hastanın tasarrufu gibidir. Dolayısıyla Şeybânî'ye göre malının üçte birinden fazlasında bağış yapması sahih değildir." (Şeybânî, 1997, V, 155-156; Semerkandî, 1994, III, 310). Bu ifadeler bir bütün halinde değerlendirildiğinde dâruislâmda yaşamaya devam ettiği ve irtidâdının yanında kanını mübah kılacak başka tahribatlara yol açmadığı takdirde Hanefî müçtehidlerine göre mürtedin öldürülmeyeceği gibi hertürlü tasarrufta bulunmasının geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Zira tevbe etmediği takdirde salt irtidadı nedeniyle hemen öldürülecek mürtedin hukukî ve malî nitelikli tasarruflarından bahsetmek anlamsız olur. Özellikle Şeybânî'nin mürtede yapılacak muamelelerle ilgili ifadelerinin ardından "dâruislâmda yaşamaya devam ettiği müddetçe bunların hiçbiri yapılmaz" ifadesi ile Ebû Hanîfe'nin "malî nitelikli tasarrufları canı hakkında tevakkuf edileceği için mevkuftur" ifadeleri mürtedin salt irtidâdı nedeniyle mutlak olarak öldürüleceğini değil, dârulharbe kaçması halinde yakalandığı zaman öldürüleceğini gösterir.

Müteahhirûn Hanefîlerin mürtedin öldürülme nedeni ile ilgili açıklamaları da bu tespitimizi doğrulamaktadır. Zira Müteahhirûn Hanefîlere göre "ölüm irtidâdın ayrılmaz unsurlarından biri olmadığından irtidâd eden kimsenin öldürülmesi için müslümanlarla savaşılan bir harbî olması gerekir. İrtidâdda öldürme savaşmayı gerektirir. Çünkü küfrün kendisi öldürmeyi mübah kılmaz. Bu sebeple âma, kötürüm ve pir-i fani savaşmayacakları için öldürülmezler. Öldürmenin vacip olması için ittifakla mürtedin savaşılan bir harbî olması gerekir. Savaşılan bir harbî olması irtidâdda öldürmenin ayrılmaz bir unsurudur." (Bâbertî, ts. VI, 74; Aynî, 2000, VII, 273; Zeynüddin İbn Nuceym, ts. V, 139-140; Siracüddin İbn Nuceym, 2002, III, 257). Zeylaî'ye (ö. 762/1360) göre Hz. Peygamber'in, "Dinini değiştireni öldürün." (Buhârî, "Cihad", 149; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 25; Nesâî, "Tahrîm", 14; İbn Mâce, "Hudûd", 2). hadisi ile kastedilen de, müslümanlarla savaşılan mürteddir. Aksi takdirde dinini değiştirdiği için aynı şahsı yeniden İslâma girdiği zaman da öldürmemiz gerekir. Çünkü irtidâd İslâmı inkâr etmektir. (Zeylaî, 1313, III, 288). İbnü'l-Hümâm'a (ö. 861/1457) göre "mürtedin hem canının hem de ona tabi olarak malının dokunulmazlığının ortadan kalkmasını gerektiren şey özetle onun savaşılan harbî olmasıdır." (İbnü'l-Hümâm, 2012, VI, 75). Müteahhirûn Hanefî hukukçuların bu açıklamalarından, İslâm toplumunu terk ederek müşriklerin saflarına katılıp müslümanlara savaş açmazsa mürtedin canının da malının da dokunulmazlığını korumaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

Mürtedin öldürülme nedeninin dârulharbe kaçarak Müslümanlara karşı savaş açması olduğunun göstergelerinden biri de Hanefîlerin irtidâd eden kadının öldürülmeyeceğine ilişkin değerlendirmeleridir. Hanefîlere göre irtidâd eden kadın, Hz. Peygamber'in (harp esnasında müşrik) kadınları öldürmekten nehyetmesine binaen öldürülmez. (Şeybânî, 2012, VII, 497). Serahsî (ö. 483/1090) bu konuda Hz. Peygamber'den üç hadis nakleder. Bunlardan bir tanesi Rabah b. Rebîa'nın rivayet ettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber gazvelerinden birinde bir şeyin etrafında toplanmış insanlar gördü. Onların niçin toplandıklarını sordu. İnsanlar, öldürülmüş bir kadına bakıyorlar dediler. Bunun

¹ Fıkıh terimi olarak; ticaret amacıyla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak kurulan ortaklığa şirket-i 'inan denilir. Bu şirkette ortaklar arasında tam eşitlik şartı aranmayıp ortaklardan birinin payı diğerininkinden az ya da fazla olabilir.

üzerine bir adama “Halid’e yetiş ve ona kadın ve ücretli işçiyi öldürmemesini söyle” (Ebû Dâvûd, “Cihad”, 111; Abdürrezzak, 1987, V, 201.) buyurdu.” (Serahsî, 2009, X, 117).

İbn Abbas’tan (ö. 68/687-88) gelen ikinci hadise göre, Hz. Peygamber (Huneyn günü) öldürülmüş bir kadın görünce “bu kadını kim öldürdü?” diye sordu. Bir adam “ben öldürdüm ey Allah’ın Resûlü! Onu terkime bindirdirmiştim. Hemen beni öldürmek için kılıcımı almaya teşebbüs etti, ben de onu öldürdüm” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “kadınları öldürme işi de ne oluyor? “Onu defnet ve tekrar yapma!”² buyurdu. (Serahsî, 2009, X, 117). Keza Hz. Peygamber Mekke’nin fethedildiği gün öldürülmüş bir kadın görünce “bu kadın savaşmıyordu” (Ebû Dâvûd, “Cihad”, 111; Ahmed, *Müsned*, V, 314) buyurdu. (Serahsî, 2009, X, 117). Serahsî’nin belirttiği üzere “bu hadislerde öldürmeyi hak etmenin illetinin savaş olduğu ve kadınların savaşmayacakları için öldürülmeyecekleri beyan edilmiştir. Bu hususta balangıçtaki küfür ile sonradan ortaya çıkan küfür arasında fark yoktur.” (Serahsî, 2009, X, 117). Ancak mürted kadın eman verilmeksizin ele geçirilmiş harbî konumundadır. (Serahsî, 2009, X, 119). Dârulislâmda ikamet ettiği müddetçe irtidâdından sonra malında yaptığı tasarrufları; alım-satımı, bağışı (hibe) ve köle azadı geçerlidir. İrtidâdı ile can masumiyeti/dokunulmazlığı ortadan kalkmadığı için öldürülmez. Dârulharbe iltihak ederse masumiyeti ortadan kalktığı için köle edinilir ve malları varislerine taksim edilir. (Şeybânî, 1998, 21; Serahsî, 2009, X, 119). Aynı şekilde mürted erkek dârulharbe iltihak ederse devlet başkanı malını varisleri arasında taksim eder. Zira dârulharbe katılması ölmesi mesabesindedir. (Serahsî, 2009, X, 111). Mürted (dârulharbe katıldıktan sonra) hakikaten ve hükmen harbî konumundadır. Çünkü mürted Müslümanlara karşı savaş açarak dârulharbe döndüğü zaman darulharpte canının dokunulmazlığını ortadan kaldırmış olur. (Serahsî 2009, X, 111). Bu sebeple mürted salt dinini değiştirmesinden dolayı değil, müslümanlarla sıcak çatışma halinde olan müşriklerin safına katılarak Müslümanlara savaş açtığı için ölüm cezasını hak eder. Dârulharbe katılmaksızın ve herhangi bir suça bulaşmaksızın müslümanların arasında yaşamaya devam eden mürted can dokunulmazlığı ortadan kalkmadığı için öldürülmez. Dolayısıyla Hanefiler mürtedin muharip olma vasfından dolayı şerrinden korunmak için öldürüleceği görüşünü benimsemişler ve bu tezlerinden hareketle kadında harbetme özelliği –genelde bulunmadığı iddiasıyla onun öldürülmeyeceğini, ancak hapsedilebileceğini savunmuşlardır. (Dalgın, 1998, 187). Başka bir ifadeyle Hanefiler, İslâmın ilk dönemlerindeki siyasal şartları gözönüne alarak mürtedin dârulharbe katılmasını müslümanlara savaş açması olarak kabul etmişlerdir.

Hanefilerin bu yaklaşımı Kur’an’ın savaşan kâfirler hakkındaki öğretileriyle tam bir uyum arzemektedir. Zira Kur’an’da, “Size karşı savaş açanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez” (el-Bakara 2/190). buyurulmaktadır. Bu ve benzer âyetlere göre mürted müslümanlara karşı savaş açmışsa öldürülebilir. Aksihalde irtidâd kişinin iç âleminde yaptığı muhasebe sonucu inanç değiştirme olayıdır. Bu ise sadece fikir ve düşünceye dayalı olarak gerçekleşebilen bir olgudur. Ortada fiil ve hareket gerektiren bir durum olmadığından, kişi sırf irtidâd etmekle somut bir tahribat ve zarar meydana getirmiş olmaz. Bu açıdan mürted İslâm nizamı ve müslümanlar aleyhine fiilî bir saldırı veya faaliyetin içerisine girmediği müddetçe irtidâd salt olarak bir fikir ve kanaat değiştirme olarak kalacağından (Beroje, 2004, XVII, 319) ölümü hak etmiş olmaz.

Hz. Peygamber’in mürtedlere karşı tatbikatının da bu şekilde olduğu görülmektedir. Zira Hz. Peygamber’in cinayet suçuna bulaşmaksızın sırf dinini değiştiren birini öldürttüğü rivayet edilmemiştir. Aksine İbn Teymiye’nin (ö. 728/1328) de belirttiği gibi irtidâdına başka tahribatlar

² Serahsî’nin zikrettiği bu hadis bu lafızlarla muteber hadis kitaplarında bulunamamıştır. Muhteva bakımından benzer hadisler için bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, 5: 201-202; İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Musannef*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, (Riyad: Mektbetü’r-rüşd, 1409), 6: 483.

eklemeyen mürtedlerin tevbelerini kabul ederek affetmiş, irtidâdıyla beraber adam öldürmek ve mal gasp etmek suretiyle başka suçlar işleyenlerin tevbelerini kabul etmeyerek doğrudan öldürülmelerini emretmiştir. Çünkü bunlar irtidâdlarının yanında bu suçları işlemek suretiyle Allah ve Resûlüne karşı savaş açan yol kesici (eşkîya) olmuşlardır. (İbn Teymiye, ts. 325). Kur'an'a göre yol keserek insanları öldüren ve mallarını gasp eden kimseler müslüman olsalar bile yakalandıklarında yeryüzünde anarşi ve bozgunculuk çıkardıkları için öldürülürler (el-Mâide 5/33). Dolayısıyla Hz. Peygamber'den nakledilen öldürme rivayetlerinin diğer sözlü ve fiilî rivayetlerle kayıtlığı ve öldürme cezasının, kişinin irtidâdından ziyade harp halinde oluşundan ve yol kesip fesat çıkarması gibi hâricî etkenlerden dolayı verildiği anlaşılmaktadır. (Dalgın, 1998, 182).

2. İrtidat Cezasının Mahiyeti

İrtidatta ölüm cezasının nedeni konusunda ihtilaf edildiği gibi bu cezanın mahiyeti konusunda da İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Cumhur bu cezanın şer'î bir had olduğu görüşünü benimserken Hanefîlerin çoğunluğu bunun şer'î bir had değil siyâsî bir ceza olduğu kanaatine sahip olmuşlardır.

2.1. Hanefîlerin Görüşü

Hanefî usulcü ve fakihi Cessâs'ın (ö. 370/981) beyanına göre "Hanefî hukukçular mürtedde verilecek ölüm cezasının salt dinini değiştirmesinden dolayı hak edilmiş bir ceza olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Zira mürted din değiştirmesi sebebiyle ölümü hak etmiş olsaydı, zinadan dolayı vacip olan recm cezasını ve başkasını öldürme sebebiyle vacip olan kısası tevbenin iskat etmediği gibi mürtedin de tevbe edip İslâma girdiğinde ölüm cezasının sakıt olmaması gerekirdi. Bütün âlimler mürtedin İslâma döndüğü zaman öldürülmeyi hak etmediğinde ittifak ettiklerine göre öldürülmenin sadece din değiştirmekle değil bilakis din değiştirmekle birlikte ona ilave olunan başka bir hususiyetten dolayı hak edilmiş bir ceza olduğu anlaşılmış olur." (Cessâs, 2010, VI, 119-121; Kâsânî, 2010, IX, 530). "Bu hususiyet ortaya çıktığında sadece 'Dinini değiştireni öldürün.' (Buhârî, "Cihad", 149; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 25; Nesâî, "Tahrîm", 14; İbn Mâce, "Hudûd", 2) hadisinin lafzına itibar ortadan kalkar." (Cessâs, 2010, VI, 121). Görüldüğü üzere Cessâs, din değiştirmekle öldürülmeyi hak etmede şart olan bu hususiyetin ne olduğunu beyan etmemiş, sadece hadisin umum anlamına itibar edilmeyeceğini açıklamakla yetinmiştir. (Cessâs, 2010, VI, 121).

Cessâs'tan sonraki Hanefî hukukçuların açıklamalarından din değiştirmeye ilave olunan bu hususiyetin mürtedin müslümanlara savaş açarak kamu maslahatlarını ihlal etmesi olduğu anlaşılmaktadır. Zira Serahsî şöyle demiştir: "Öldürme irtidâda karşılık verilecek bir ceza değil aksine küfürde ısrar sebebiyle hak edilmiş bir cezadır. Görmez misin ki mürted İslâma girmiş olsa ısrar ortadan kalktığı için ölüm cezası sakıt olur. Hâlbuki ceza olarak hak edilen, hadler gibi tevbe ile sakıt olmaz. Zira yol kesicilerinin haddi tevbe ile sakıt olmaz, bilakis onun tevbesi ele geçirilmeden önce malı iade etmesiyle mümkün olur. Bundan sonra devlet başkanının yanında ceza sebebi kalmaz." (Serahsî, 2009, X, 117-118) "Mürted küfürde ısrarı sebebiyle müslümanlara harp açar ve çatışmayı bertaraf etmek için öldürülür. Ancak Allah Teâla, bazı yerlerde 'Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa, derhal onları öldürün' (el-Bakara 2/191) âyeti ile (öldürme) illetini, bazı yerlerde de illeti çağrıştıran sebebi beyan etmiştir ki o da şirkidir. Öldürmenin savaşa sebebiyle hak edildiği ve kadının savaşa uygun bünyesi olmadığı sabit olunca kadın ne asıl küfrü ne de sonradan ortaya çıkan küfrü sebebiyle öldürülür." (Serahsî, 2009, X, 118).

Serahsî'nin bu ifadeleri açıkça irtidâd cezasını şer'î hadlerden ayrı tuttuğunu, ölüm cezasının da harp fitnesini bertaraf etmek için verileceğini göstermekte; şu ifadeleri de bu cezanın mahiyetini somut olarak ortaya koymaktadır: "Din değiştirmek ve küfrün aslı en büyük suçlardandır. Fakat bu suç kul ile Rabbi arasındadır. Bu sebeple ona verilecek ceza hesap yurduna bırakılır.

Dünyada peşin olarak verilen ceza; insanların canlarını korumak için kısasın, nesillerini korumak için hadd-i zinanın, mallarını korumak için hadd-i sirkatin, şereflerini korumak için hadd-i kazfın ve akıllarını korumak için hadd-i hamrın meşru kılındığı gibi kullara dönük bir takım maslahatlara binaen meşru kılınan siyasî (tedbîr-i umûra yönelik) cezalardır (سياسات مشروعة). (Serahsî, 2009, X, 117-118).

İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) “siyaset” kelimesini zikretmese de Serahsî'nin sözlerine benzer ifadeler kullanarak şöyle demiştir: “Cezalandırmada asıl prensip onun ahiretten ibaret olan ceza yurduna bırakılmasıdır. Çünkü orası bu dünyada konulan amellere karşılık cezalandırma yeridir. Burası ameller yurdu, orası bu amellerin cezasının verileceği yurttur. Kısas, hadd-i kazif, hadd-i şü'rb, hadd-i zina ve hadd-i sirkat gibi bu dünya hayatında meşru kılınan her ceza, canları, ırzları, akılları, nesil ve malları muhafaza etmek için bu dünyada bize yönelik maslahatlara binaen meşru kılınmıştır. Aynı şekilde irtidâd sebebiyle öldürme küfür eylemine karşılık bir ceza olarak değil, mürtedin savaş kötülüğünü def etmek için vaciptir. Çünkü mürtedin Allah katındaki cezası ölüm cezasından daha çetindir. Bu yüzden ölüm cezası kendisinden savaş vaki olan kimseye tahsis edilir o da erkektir.” (İbnü'l-Hümâm, 2012, VI, 72). Serahsî ile İbnü'l-Hümâm'ın bu ifadelerinden mürtede verilecek ölüm cezasının dinden dönen herkese uygulanacak şer'î bir had değil, irtidâdın yanında kamu düzenini bozacak tahribatlarda bulunmasına karşılık tedbîr-i umûr kabilinden siyasî bir ceza olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer Hanefî hukukçuların irtidâd cezasının dünyada verilir verilmeyeceğine ilişkin yorumları da bu cezanın şer'î bir had değil, siyasî bir ceza olduğunu teyid etmektedir. Mesela Merginânî'ye (ö. 593/1197) göre; “İslâm hukukunda asıl prensip cezaların ahiret yurduna bırakılmasıdır. Cezanın bu dünyada peşin olarak verilmesi imtihanın hikmetine aykırıdır. Ancak mevcut olan bir kötülüğü def etmek için mürted erkek konusunda bu prensipten vaz geçilmiştir. Bu kötülük de mürted erkeğin savaşmasıdır.” (Merginânî, ts. II, 165).

Hanefî hukukçuların din değiştirme cezasının ahiret yurduna bırakılacağını, peşin olarak dünyada verilmesinin imtihanın hikmetine aykırı olduğunu ve öldürmenin illetinin savaş olduğunu beyan etmesi onu şer'î bir had değil, mürtedin fiilen savaşmasına karşılık uygulanacak siyasî bir ceza olarak gördüklerini ifade etmektedir. Çünkü hırsızlık, zina, kazif ve yol kesme haddi gibi Şârî tarafından konulmuş miktarları belli şer'î had cezaları bu dünyada peşin olarak infaz edilmek üzere meşru kılınmıştır. Hiç kimse bu cezaların dünyada peşin olarak verilmesinin imtihanın hikmetine aykırı olduğunu söyleyemez. Hanefîler mürtede verilen ölüm cezasını şer'î bir had olarak görmüş olsalardı, dünyada peşin olarak verilmesinin imtihanın hikmetine aykırı olduğunu söylemeleri mümkün olmazdı.

İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) Hanefî hukukçuların, Peygamber'e küfreden zimmet ehlinin yakalandıktan sonra Müslüman olsa bile öldürüleceğine fetva verdiklerini fakat bu cezanın Hanefî hukukçuların çoğunluğuna göre siyaseten uygulanacak bir ceza olduğunu söylemiştir. (İbn Âbidîn, 1992, IV, 215). Keza İbn Âbidîn sahâbeden birine sövenin icma ile fasık ve mübtedi olduğunu fakat şiadan bazıları gibi sahâbeye sövmenin mübah olduğuna veya sövmesine sevap verileceğine yahut sahâbenin kâfir olduğuna itikad edenin icma ile kâfir olduğunu ve Hanefî âlimlere göre böyle kimselerin kötülüklerini ve bozgunculuklarını bertaraf etmek için siyaseten öldürüleceklerini söylemiştir. (İbn Âbidîn, 1992, VII, 162). İrtidaddan dolayı verilecek ölüm cezası Hanefîlere göre şer'î bir had olarak görülseydi İbn Âbidîn'in, Hanefîlerin çoğunluğuna göre bunun siyasî bir ceza olduğunu söylememesi gerekirdi.

Nitekim Osmanlı Şeyhülislâmı İbn Kemal, sahâbeye ta'n eden şia taifesiyle ilgili olarak şu fetvayı vermiştir: "Kabâih-i ma'rûfelerinin mucib-i şeriat-ı şerife üzerine mufassalan hükmü budur ki; ol zalimler (...), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e lanet eylemekle kâfir ve mürteddirler. Ayrıca Hz.

Aişe-i Sıddıka'nın beraati ve nezaheti hakkında bunca âyet-i azime nazil olmuşken onlara itâle-i lisan eylemekle Kur'an'ı tekzip idup kâfir olduklarından başka, Risalet-Penah (s.a.v)'in cenab-ı azizlerine şüphe getirmekle sebb-i nebi eylemiş olup cumhur ulema-i a'sar ve emsar icmaıyla katilleri helal olup, İmam-ı A'zam ve İmam-ı Sufyani's-Sevrî, İmam-ı Evzaî katlarında tamam-ı sıhhat üzerine tevbe edip İslâm'a geldikleri takdirde bu küfürleri dahi sair kefereler gibi afv olunup katilden necat bulurlar. Ama İmam-ı Mâlik, İmam-ı Şâfiî, İmam-ı Ahmed b. Hanbel, İmam-ı Leys b. Sa'd ve İmam-ı İshak b. Rahûye ve sair uzama-i ulema-i dinden cem'i kesiri katlarında, asla tevbeleri makbul ve İslâmları muteber değildir. Elbette hadden katil olunurlar. Hz. İmam din-i penah (dinin koruyucusu) zikrolunan eimme-i dinden hangisinin kavilleriyle amel ederse meşrudur." (İnanır, 2015, 56-57).³ İbn Kemal'in, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed, Leys b. Sa'd ve İshak b. Râhuye nezdinde sahabeye dil uzatanların hadden katledileceklerine ve Halifenin ulema-i dinden hangisinin fetvasıyla amel ederse meşru olacağına vurgu yapmasından, Hanefîlere göre onlara verilecek ölüm cezasını şerî bir had değil, siyasî bir ceza olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan irtidâd konusu Hanefîlerin dışındaki fıkıh kitaplarında genellikle "kitabü'r-ridde" "kitâbü'l-mürted" ve "ahkâmü'l-mürteddîn" gibi başlıklar altında ele alınırken Hanefîlerin bu meseleyi devletler hukukuyla ilgili "Kitâbü's-siyer" bahislerinde ele almaları tesadüfî değildir. Aksine istidlal ettikleri delillerden ve bu deliller etrafında geliştirdikleri söylemlerinden de anlaşılacağı üzere onlar bu meseleyi devletler hukukunun bir parçası olarak değerlendirmişlerdir. Mürtedin öldürülme illetinin de düşman saflarına katılarak müslümanlara karşı savaş açması olduğunu vurgulayarak (Serahsî, 2009, X, 117-118) irtidâd cezasını savaş hukukunun icaplarına göre verilecek siyasî bir ceza kabul ettiklerini göstermek istemişlerdir. Hz. Peygamber'in bireysel anlamda dinini değiştiren birisini öldürdüğüne dair herhangi bir bilginin olmaması mürtedin katlinin bağlayıcı hukukî bir norm olmaktan ziyade siyasî bir karar olduğu yorumunu desteklemektedir. (Şahin, 2013, 117) Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk dönem halifelerinin mürted konusunda farklı icraatlar benimsemeleri, onların da konuyu siyasî otoritenin yetki sahasında değerlendirdiklerini göstermektedir. (Şahin, 2013, 117). Bazı muasır âlimler de irtidâd suçunun siyasî bir hüviyet taşıdığı ve mürtede verilen cezanın dinden döndüğü için değil siyasî olarak verildiği görüşündedirler. (Emine Muhammed, 1987, 158; Ceffaf, 1989, 147; Dalgın, 1998, 187; Bardakoğlu, 1997, II, 422).

2.2. Cumhuriyet Görüşü

Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler, mürted ister dârulharbe katılarak müslümanlara savaş açsın ister açmasın irtidâd cezasının herhâlukarda infaz edilmesi gereken şer'î bir had olduğu görüşünü benimsemişlerdir. (Sa'lebî, 1415, II, 492; İbn Rüşd, 1985, II, 383; Şâfiî, 2008, II, 568; Müzenî, 1990, VIII, 367; Şeybânî İbn Hanbel, 2008, 388; İbn Kudâme, 1968, IX, 3, 9). Meselâ Mâlikîlere göre mürted müslümanlara savaş açmadan yakalanırsa tevbe etmesi istenir ve tevbeyi redderse mutlak olarak öldürülür. Müslümanlara savaş açıp sonra yakalanırsa çarpışması sebebiyle öldürülür ve tevbe etmesi istenmez. Çarpışması ister dâru'lislâmda olsun ister dârulharbe katıldıktan sonra olsun fark etmez. (İbn Rüşd, 1985, II, 383).

Şâfiîler cinsiyet ve sınıf ayırımı yapmaksızın ve dârulharbe katılıp katılmadığına bakmaksızın irtidâd eden kimsenin yeniden İslâma dönmediği zaman katlinin vacip olduğu görüşünü benimsemişlerdir. (Şâfiî, 2008, II, 568, 570; Müzenî, 1990, VIII, 367; Şirâzî, 2003, III, 411). Hanbelîler de bu görüştedirler. Onlara göre de mürted dârulharbe iltihak ederse onun hakkındaki hüküm dâru'lislâmdaki mürtedin hükmü gibidir. (İbn Kudâme, 1968, IX, 11). Ancak daha önce de belirtildiği üzere bu cezanın Kur'an'da belirtilmemesi ve Hz. Peygamber'in irtidâd eden bir kısım mürtedlerin öldürülmesini emrederken bazı mürtedleri affettiği ve onlara dokunmadığına dair

³ İbn Kemal, Fetâvâ-yı Kemalpaşazâde der Hakk-ı Kızılbaş, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nmr. 3548, vr. 46b-47a.

rivayetlerin de bulunması (Nesâî, “Tahrîm”, 14, 15; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 1; Ahmed, I, 247; W. Heffening, 1979, VIII, 812) bu cezanın şer’î bir had olduğunu söylemeye imkân vermemektedir. Zira İslâm hukukunda had cezaları Allah hakkı olmak üzere yerine getirilmesi vacip olan sınırlı ve miktarları şer’an belirlenmiş cezalar olarak tarif edilir. (Serahsî, *el-2009*, IX, 41; Kâsânî, 2010, IX, 177; Merginânî, , ts. II, 94; İbnü’l-Hümâm, 2012, V, 212; Zeylaî, 1313, III, 163; Bilmen, ts. III, 188; Karaman, 1996, I, 179). Bu açıdan had cezalarında herhangi bir şüphe cezanın düşmesi ya da had kapsamından çıkması (örn. ta’zir cezasına dönüşmesi) için yeterli bir sebep olarak kabul edilir. İster şer’î delilden (kanunî unsur) ister sübut delilinden (maddi unsur) kaynaklansın bu şüphenin sanığın lehine yorumlanması İslâm hukukunda temel prensiptir. Bu açıdan bakıldığında, hem mürted için farklı cezalar öngören rivayetlerin bulunması (Nesâî, “Muharebe”, 11; Ebû Dâvûd, “Hudûd” 1), hem bazı mürtedlerin öldürülmediğine dair rivayetlerin bulunması bu cezanın had olma yönüne ciddi şüphe katmaktadır. (Beroje, ts, XVII, 313).

İslâmın diğer dinlere karşı genel tavır ve müsamahası göz önüne alınarak bu cezanın, zaman ve şartların gerektirdiği siyasî tedbir mahiyetinde bir ceza olarak irtidâdın eyleme dönüşüp kamu düzenini ihlal eder bir mahiyet aldığına uygulanacağını söylemek daha doğru görünmektedir. (Bardakoğlu, 1997, II, 422). Zira Hz. Peygamber’in ve özellikle ilk halifelerin cezalandırdığı irtidâdlar hep kamu düzenini ihlal eden başkaldırı, bozgunculuk ve isyan eylemleridir. Cumhur, sahabenin bu savaşlardaki tutumunu ridde cezası olarak yorumlasa da (İbn Kudâme, 1997, V, 328) bu savaşların ridde konusunda delil sayılması üzerinde tam bir ittifak bulunmayıp zâhirîlerle cumhura dâhil bazı âlimlere göre bu olaylarda ridde suçundan ziyade isyan (bağy) suçu söz konusudur. Meselâ İbn Hazm (ö. 456/1064) ve Şemsüddîn İbn Kudâme’ye (ö. 682/1283) göre isyancıların bir bölümünü teşkil eden Müseylime ve Secâh gibi yalancı peygamberlerin yandaşları esasen hiçbir zaman Müslüman olmamış harbilerdir. Onların geçmişte Müslüman oldukları nakledilmediği için haklarında irtidâd hükmü sabit olmamıştır. (İbn Hazm, ts., XII, 115; Şemsüddîn İbn Kudâme, 1995, XXVII, 162). Diğer bir kısmı ise müslümanlıkta devam eden fakat Hz. Ebû Bekir’e zekât vermemekte direnen, ancak dinden çıktıklarına kanaat getirilmeyip zekât vermemekte direndikleri için öldürülmüş isyancı bir topluluktur (İbn Hazm, ts. XII, 116; Mâverdî, 1999, XIII, 101, ; Kastallânî, 1323, III, 6; İnce, 2008, XXXV, 89).

Şâfiî hukukçulardan Mâverdî (ö. 450/1058) ile Şirâzî’ye (ö. 476/1083) göre de bunlar müslümanlıkta devam eden fakat benimsedikleri bir te’vile tutunarak Hz. Ebû Bekir’e zekât vermemekte direnen isyancı müslümanlardır. (Mâverdî, 1999, XIII, 101; Şirâzî, 2003, III, 400). Bu sebeple başlangıçta sahabenin çoğunluğu Hz. Ebû Bekir’e muhalefet etmiş, doğruyu anlayıp şüpheleri zail olunca sonunda Hz. Ebû Bekir’in görüşüne dönüp savaşma konusunda ona muvafakat etmişlerdir. (Mâverdî, 1999, XIII, 101). Sahabenin bunlarla savaşma konusundaki icmâları mürted oldukları için değil meşru yönetime başkaldıran isyancı (bâğî) olmaları sebebiyledir. Zira Hz. Ebû Bekir’e zekât vermemekte direnenler müslüman olmasaydı, Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Ebû Bekir’e; Hz. Peygamber “Ben Allah’tan başka ilah yoktur deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum” (Buhârî, “İman”, 17, 28; Müslim, “İman” 32, 36; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 95; Tirmizî, “Tefsir”, 88; Nesâî, “Zekât” 3; İbn Mâce, “Fiten” 1-3) buyurmadı mı? diyerek onlarla savaşılmasına itiraz etmez, Hz. Ebû Bekir de ona bunlar “Allah’tan başka ilah yoktur” sözünü terk ettiler ve müşrik oldular derdi. Hz. Ebû Bekir de Ömer de savaştaıkları bu topluluğun İslâma sınımsız sarılan kimseler olduklarını biliyorlardı. Bunların müslüman oldukları Hz. Ebû Bekir’in askerleriyle konuşmalarında ve liderleri Hârise b. Sürâkâ’nın onlara karşı söyledikleri şiirlerinde de apaçık görülmektedir.⁴

⁴ Hârise şiirinde şöyle demiştir: “Allah’a yemin ederim ki biz iman ettikten sonra küfre girmedik fakat mallarımız hususunda cimrilik ettik. Muhakkak biz aramızda bulunan Allah’ın resulüne itaat ettik. Ne tuhaf! Ebû Bekir’in mülküne ne oluyor!. Şüphesiz onların sizden isteyip de sizin menettiğiniz şey hurma gibi yahut onlara hurmadan daha tatlıdır.” İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XII, 115-116; Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, (Kâhire: Dâru’l-hadis, ts.) 98-99.

Bunlar sadece Allah'ın, "Onların mallarından sadaka (ve zekât) al ki, bununla onları (günahlarından) temizleyesin..." (et-Tevbe 9/103) âyeti hakkında benimsedikleri bir te'vil ve içine düştükleri şüpheye binaen Hz. Ebû Bekir'e zekât vermeyi reddetmişlerdir. İçine düştükleri şüphe de Allah'ın bu âyetle Resûlüne hitap ettiği ve bu hitabın başkasına yöneltilmediği düşüncesidir (Mâverdî, 1999, XIII, 108-109; Kastallânî, 1323, III, 6). Bu tevil sebebiyle onlar Hz. Ebû Bekir'e, "Biz Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eder, namazı kılarız fakat (sana) zekât vermeyiz" demişlerdir. (İbn Batta, 2005, II, 841).

Hanefiler de Şâfiîler de bunların asla mürted hükmüne tabi olmayacakları konusunda ihtilaf etmemişlerdir. Onlar sadece bu topluluğu ehl-i ridde diye isimlendirmeden Hz. Ebû Bekir'in onlar hakkındaki yaptığı muameleyi tartışmışlardır. Tulayha'ya iman eden kimselerin toptan irtidâd ettiğini söylemek mümkün olmakla birlikte onlar hakkında da sahabe arasında ihtilaf bulunmaktadır. (İbn Hazm, ts. XII, 116). Bu sebeple sahabenin isyancı gruplarla savaşıma konusundaki icmâları mürtedin öldürüleceği hususunda bir dayanak teşkil etmez. Dolayısıyla irtidâd hareketi meşru düzene bir başkaldırı ve isyana dönüşürse siyaseten cezalandırılmaları mümkün olmakla birlikte yönetime başkaldırı ve toplu isyana dönüşmezse mürtedin hadden öldürülmesi diğer ilgili naslarla da bağdaşmaz. Nitekim sırf irtidâd etmesi sebebiyle mürtedin öldürülmesini şer'î bir had sayan cumhurun görüşünü Şâfiî hukukçu Mâverdî de isabetli görmemiştir. Ona göre "hak dinden başka dinlere dönen mürtedler dâru'lislâmda dağınık vaziyette bulunur ve müslümanlardan ayrılarak başka bir yurda sığınmazlarsa müslümanların hâkimiyeti altında buldukları için onlarla savaşmaya ihtiyaç yoktur. Onların irtidâd sebepleri sorulur, din hakkında şüpheleri varsa, hak kendilerince anlaşılınca kadar delillerle şüpheleri izah edilir." (Mâverdî, ts., 94). Mâverdî'nin bu yaklaşımı Hanefilerin görüşüyle aynı paralele olup irtidâd cezasını şer'î bir had olarak değil, meşrû otoriteye tabi olup olmamakla diğer bir ifadeyle irtidâdı bir terör ve isyan aracı olarak kullanıp kamu düzenini bozup bozmamakla ilgili siyasi bir ceza olarak gördüğü anlamına gelir.

Hz. Peygamber'in, müşriklerle sıcak savaş ortamında terör eylemine bulaşan bazı mürtedlere verdiği ölüm cezasını bağlamından kopararak her durumda uygulanması vacip olan şer'î bir had kabul etmek bu konudaki nasların ruhuna da uygun görünmemektedir. Zira Allah Teâla "Size karşı savaş açanlarla, Allah yolunda siz de savaşın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları yakaladığımız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne çıkarmak adam öldürmekten kötüdür. Onlar sizinle savaşmadıkça (Mescid-i Haram'da) siz de onlarla savaşmayın..." (el-Bakara 2/190-191) buyurarak sadece müslümanlara karşı savaş açanların öldürülmesini istemektedir. Bir kimse düşman saflarına katılmaksızın sadece dini düşüncesinden dolayı irtidâd edip müslümanların arasında veya kendi halinde başka bir yerde yaşamayı seçmişse bu kimsenin mutlak ölümle cezalandırılması Kur'an'ın benimsediği inanç özgürlüğü ilkelerine de aykırı olur. Zira Allah, "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette îman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?" (Yûnus 10/99) ve "Dinde zorlama yoktur. Hak ile batıl apaçık ortaya çıkmıştır." (el-Bakara 2/256) buyurarak din seçiminde baskı uygulamayı yasaklamakta ve insanların kendi özgür iradeleriyle İslâmı seçmelerini istemektedir. Kur'an'ın bu evrensel ilkesine rağmen sihhati hakkında şüphe olmasa bile vürud sebepleri belirtilmeyen ve Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamalarıyla birebir örtüşmeyen hadisleri umum anlamıyla ele alıp dinden dönenin mutlak olarak öldürüleceğini söylemek ilahî iradeye uygun görünmemektedir. Böyle düşünen bazı muasır âlimler, müslümanlara savaş açmayan kâfirlerin öldürülmemesi hükmünden (en-Nisâ 4/90) ve Hz. Peygamber zamanında Yahudilerin, irtidâdı dinden döndürme ve soğutma aracı olarak kullandıkları (Âl-i İmrân 3/72) ve irtidâd edenlerin de o günkü statü gereği muhariplere katıldığı gerçeğinden hareketle –bu şartları taşımayan- yalnızca dini düşüncesi gereği irtidâd eden kimsenin öldürülmeyeceği sonucuna varmışlardır. (Karaman, 1996, I, 187; Yaşar, 1995, 95; Çolak, 2017, 102).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/27

3. Cumhuriyetin Dayandığı Deliller ve Değerlendirmesi

Aslında başlıkta dört mezheb imamının dayandığı deliller denmesi daha uygun olurdu. Zira Hanefiler de kendi görüşlerini ispat etmek için aynı delillere tutunmuşlardır. Fakat çoğunluk Hanefiler bu delilleri cumhurdan farklı şekillerde anlayarak mürtedin cezasının sadece din değiştirmesinden dolayı infaz edilecek şer'î bir had değil, İslâm cemaatini terk edip onlarla savaşan müşriklerin safına katılarak muharip olması halinde bozgunculuk ve isyanları sebebiyle siyaseten uygulanacak bir ceza olduğu kanaatine sahip olmuşlardır. Bu sebeple delillerin hepsini aynı başlık altında Hanefilerin yorumlarını da dikkate alarak değerlendirmemiz daha uygun olacaktır.

a. “Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.” (et-Tevbe 9/5) âyeti.

Bu âyet haram aylarda mescid-i haramda müslümanlara savaş açan müşrikler hakkında nazil olmuştur. Dolayısıyla mürtedin bu âyetin kapsamına girmesi için Müslümanlara savaş açmış olması veya savaş açanların safına katılması gerekir. Aksi halde sırf dinini değiştiren kimse bu âyetin kapsamına dâhil edilemez. Nitekim Hanefî hukukçular bu âyette kastedilenin, müslümanlarla savaşan kâfirler olduğunu söylemişlerdir. (Serahsî, 2009, X, 120; İbnü'l-Hümâm, 2012, VI, 68).

b. “Ben lâ ilâhe illâllah deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bu sözü söyledikleri zaman benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar ancak bir hak sebebiyle olması müstesna” (Buhârî, “Îman”, 17, 28; “Salat”, 28; “Zekât” 1; “İ'tisâm”, 2, 28; Müslim, “Îman” 32, 36; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 95; Tirmizî, “Tefsir”, 88; Nesâî, “Zekât” 3; İbn Mâce, “Fiten” 1-3) hadisi.

Bu hadis, kedisıyla hususîlik kastedilen âmm olup buradaki “insanlar” sözüyle kastedilenler icma ile sadece putlara tapan Arap müşrikleridir (Şâfiî, 2008, V, 401, 403; Cessâs, ts. II, 248; Aynî, 2000, VII, 101; Aynî, ts, VIII, 245; İbn Hacer, 1986, I, 97; Kastallânî, 1323, V, 115 Âlü Ferâc, 2005, 365; Zühaylî, 1983, 121). Zira Şeybânî'nin de belirttiği gibi Resûlullah bu sözü söylediği zaman putlara tapan müşriklerle savaşıyordu ve bunlar Allah'ı birlemeyen bir topluluktur. Onlardan biri “Lâ ilâhe illâllah” dediğinde bu, onun müslüman olduğuna delil teşkil edecekti. (Şeybânî, 1997, I, 106). Bu sebeple Hz. Peygamber “Ben lâ ilâhe illâllah deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.” buyurmuştur. (Serahsî, 1997, I, 106). İmam Şâfiî de (ö. 204/820) bu hadisin bu mealdeki diğer hadisler gibi mutlak olarak müşrikler hakkında olduğunu ve onunla sadece putlara tapan Arap müşriklerinin kastedildiğini söylemiştir. (Şâfiî, 2008, V, 402). Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Nesâî (ö. 303/915) ve Dârakutnî'nin (ö. 385/995) rivayet ettikleri “Ben Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar müşriklerle savaşmakla emrolundum” (Ebû Dâvûd, “Cihad”, 95; Nesâî, “Tahrîmü'd-dem”, 1; Dârakutnî, 1966, I, 232.) hadisi de bu husûsîliğe delalet etmektedir. (İbn Hacer, 1986, I, 97; Kastallânî, 1323, V, 115). Ebû Yusuf'un da (ö. 182/798) belirttiği gibi “ya İslâm ya ölüm” seçeneği sadece Arap müşriklerine mahsus bir olgudur. (Ebû Yusuf, ts. 131; Serahsî, 2009, IX, 107; İbn Hacer, 1986, I, 97; Kastallânî, 1323, V, 115; Schacht, 1977, 139). Dolayısıyla müslümanlara karşı savaş açmayan, İslâm toplumunda anarşi ve bozgunculuk çıkarmayan mürtedler bu hadisin kapsamına dâhil edilemez.

c. “Müslüman bir kimsenin kanı ancak şu üç şeyden biri sebebiyle helal olur: İmandan sonra küfre girmesi, başından sahîh bir nikâh geçtikten sonra zina etmesi ve bir cana karşılık olmaksızın bir kimseyi öldürmesi” (Buhârî, “Diyât”, 6; Müslim, “Kasâme” 25, 26; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 1; Tirmizî, “Hudûd”, 15; Nesâî, “Tahrîm”, 5, 11, 14; Dârimî, “Siyer”, 11; Ahmed, Müsned, I, 61, 63, 65) hadisi.

Bu hadiste mürtedin kanının mübah olacağı belirtilmekte fakat mutlak olarak öldürülmesi emredilmemektedir. Bu durumda hadisin, müslümanlara karşı savaş açmış olması halinde mürtedin kanının helal olacağı şeklinde yorumlanması bu konudaki nasların ruhuna daha uygun olur. Nitekim hadisin diğer varyantlarında geçen “dinini terk ederek cemaatten ayrılan” kaydı, idam cezasının batıl

fikirleri ile müslümanlara karşı savaş açanlara ait bir ceza olduğunu doğrulamaktadır. (Çolak, 2017, 102). Kur'an'da "Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa onları derhal öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir. Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse (şunu iyi bilin) ki Allah bağışlayıcı ve esirgeyicidir... Fitne çıkarmaktan vazgeçerlerse zalimler ve haddi aşanlar hariç (hiç kimseye) düşmanlık ve saldırı yoktur." (el-Bakara 2/191-193) buyurulmaktadır. Müslümanlarla savaşarak haddini aşmayan mürtedin sırf şahsi kanaatinden dolayı dinden dönmekle bu hadisin kapsamına dâhil edilmesi isabetli görünmemektedir. Zira İslâm savaşmayı ve öldürmeyi sağlam gerekçelere bağlamıştır. Dini düşüncesini değiştirip kendi halinde yaşaması insanın masumiyetini/dokunulmazlığını ortadan kaldırmayacağı için (Şeybânî, 1998, 21; Serahsî, 2009, X, 119) devlete isyan ve başkaldırı söz konusu olmadığı sürece bir kimsenin irtidâd etmesinden dolayı öldürülmesi isabetli görünmemektedir.

d. "Dinini değiştireni öldürün." (Buhârî, "Cihad", 149; "İ'tisâm" 28; "İstitâbe", 2; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 25; Nesâî, "Tahrîm", 14; İbn Mâce, "Hudûd", 2; Ahmed, Müsned, I, 2, 7, 282, 283, 323; V, 231) hadisi.

Bu hadis, Hz. Peygamber dönemindeki sosyal ve siyasal şartlarla birlikte değerlendirildiğinde onun anlamının bütün mürtedlere teşmil edilemeyeceği anlaşılacaktır. Hz. Peygamber döneminde müslümanlar ile müşrikler sıcak savaş halindeydi ve irtidâd edenler muharip tarafa geçmekteydi. Bu nedenle irtidâd soyut bir kanaat ve din değiştirme olayı değil aynı zamanda savaş esnasında somut bir taraf değiştirme olayı idi. (Ardoğan, 2007, 100).

Hz. Peygamber mürtedin öldürülmesini sırf dinini değiştirmesi sebebiyle değil, müşriklerin safına katılarak muharip olması ve toplumda infiale sebep olacak ilave suçlar işlemesi sebebiyle devlet başkanı sıfatıyla siyaseten emretmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Kur'an-ı Kerim'de dinini değiştirenlerin uhrevî cezasından değişik ayetlerde uzun uzun söz edilmesine rağmen dünyevî cezasından bahsedilmemesi ve Hz. Peygamber'in bazı mürtedleri öldürüp bazıları affetmesi başka şekilde izah edilemez. İbn Teymiye'nin de belirttiği gibi Hz. Peygamber mürtedlerden bir kısmını affederken diğer bir kısmının doğrudan öldürülmesini emretmiştir. Meselâ Mukayyis b. Subâbe Mekke'nin fethedildiği gün irtidâdının yanında bir müslümanı öldürmek ve İslâma küfretmek ve İbn Hatal riddetinin yanında İslâma sövmek ve bir müslümanı öldürmek suçunu işlediği için doğrudan öldürülmelerini emretmiştir. (İbn Teymiye, ts., 368). Dolayısıyla bunlar sırf din değiştirmeleri sebebiyle değil aksine terör suçu işledikleri için öldürülmüşlerdir.

e. Cumhuriyetin bu konuda dayandıkları delillerden biri de Hz. Peygamber'in Ureyne kabilesinden irtidâd eden bir grubu öldürdüğünü bildiren hadistir. Rivayete göre Ureyne kabilesinden bazı kimseler Medîne'ye gelip müslüman olmuşlardı. Fakat Medine'nin havası ağır geldiğinden bunlar iç hastalığına yakalandılar. Resûlullah onların zekât develerinin beslendiği kırsal bir alana gitmelerini söyledi. Bunlar oraya gidip iyileştikten sonra çobanlara hücum ederek onları öldürdüler, Resûlullah'ın develerini de gasp ederek irtidâd ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber arkalarından bir müfreze göndererek onları getirtti ve hepsini öldürttü (Buhârî, "Hudûd", 17; Müslim, "Kasâme", 9-11; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 3; Tirmizî, "Taharet", 55; İbn Mâce, "Hudûd", 20).

Bu olayda salt bir inanç değişimi mevcut olmayıp cana ve mala karşı açıkça bir tecavüz vakidir. Dolayısıyla bu rivayetin mücerret din değiştirmenin ölümle cezalandırılacağı hükmüne mesnet teşkil etmesi söz konusu değildir. (Okur, 2002, 351). Bunlar yol keserek Allah'a ve Resûlüne harp açan muharip konumuna girdikleri ve cinayet ve gasp suçu işleyerek yeryüzünde bozgunculuk çıkardıkları için öldürülmüşlerdir. Dolayısıyla bu rivayet, suçlulara kısâs cezası verildiğini ve irtidâd cezası ile ilgili ayrı bir muâmele yapılmadığını göstermektedir. (Dalgın, 1998, 181).

f. Cumhuriyet irtidâd eden kadının öldürüleceği konusunda ise Câbir b. Abdullah'tan (ö. 78/697) rivayet edilen hadisle istidlal eder. Bu hadise göre Ümmü Mervân denilen bir kadın İslâmdan irtidâd

ettiğinde durumu Hz. Peygamber'e iletildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber tevbeye davet edilmesini ve tevbe etmediği takdirde öldürülmesini emretti. (Dârakutnî, 1996, IV, 128). Serahsî'ye (ö. 490/1097) göre Ümmü Mervân adındaki bu kadın bir savaşçı idi. Zira o bizzat savaşıyor ve kâfirleri savaşa teşvik ediyordu. Ve kavmi arasında sözlerine itaat edilen bir kadındı. (Serahsî, 2009, X, 117). Hz. Ebû Bekir'in öldürdüğü Ümmü Kırfe'nin ise otuz tane evladı vardı, onları müslümanlarla savaşmaya teşvik ediyordu. Dolayısıyla onun öldürülmesinde kâfirlerin güçlerinin kırılması söz konusu idi. Hz. Ebû Bekir'in bu kadını öldürmesi Hz. Peygamber'in ölümünden dolayı sevinç gösterisi yapmak için def çalan kadınların ellerinin kesilmesini emretmesi gibi maslahat ve siyaset yoluyla olmuştur. (Serahsî, 2009, X, 117).

g. İslâm hukukçularının ittifakla ileri sürdükleri delillerden biri de Hz. Ömer'e dayanan şu haberdir: "Ömer İbnü'l-Hattab'a Ebû Musa tarafından gönderilen bir adam gelmişti. Hz. Ömer ona insanların durumunu sordu, adam da Ömer'e insanların durumunu haber verdi. Sonra Ömer 'aranızda yeni bir haber var mı?' dedi. Bunun üzerine adam 'evet bir kişi İslâma girdikten sonra kâfir olup müşriklere katıldı', dedi. Hz. Ömer, 'Ona ne yaptınız?' diye sordu. 'Onu yakalayıp getirdik ve boynunu vurduk' dedi. Bunun üzerine Ömer: 'Keşke onu üç gün hapsedseydiniz ve her gün bir ekmek yedirip tevbe etmesini isteseydiniz belki tevbe eder ve Allah'ın emrine dönerdi. Allah'ım ben onun ölümünde hazır bulunmadım, ben emretmedim ve bana haber verildiği zaman razı olmadım, Allah'ım onun kanından dolayı senden beraatimi dilerim' dedi." (Muvatta', "Akdiye", 16; İbn Ebî Şeybe, 1409, V, 562; Ebû Yûsuf, Kitabü'l-harâc, ts. 115, 197; Şâfiî, 2009, II, 570; Şeybânî, 2008, 388; Mâverdî, 1999, XIII, 158; Serahsî, 2009, X, 108; Kâsânî, 2010, IX, 525; İbn Kudâme, 1968, IX, 5).

Senedi muttasıl olmamakla birlikte bu haberde öldürüldüğü belirtilen mürted, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Tüster'in fethini müteakip müslüman olup tekrar irtidâd ederek müşriklere katılan Yahudi veya Hristiyan bir şahıstır. (Nevevî, ts. XIX, 226-227). Dolayısıyla onun öldürülmesi sırf mürted olmasından dolayı değil müşriklere katılarak savaşan bir muharip olmasından dolayıdır. Buna rağmen haberde Hz. Ömer'in onun öldürülmesini uygun görmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Ömer'in ifadeleri arasında verilen cezanın tasvip edildiğine dair bir işaret yer almamakta aksine valisi tarafından infaz edilen ölüm cezasından ıztırap duyduğu ve Allah'tan beraatini istediği görülmektedir. Nitekim Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Tüster'in Fethi'nde Hz. Ömer'in huzuruna çıkmış ve ona, İslâm'dan dönüp müşriklere katılan sekiz kişilik Bekir b. Vâil grubuna ne yapması gerektiğini sormuş ve "Ey mü'minlerin emîri! İslâm'dan çıkıp müşriklere katılanlar hakkında ne dersin? Onların ölümden başka çıkış yolları yok mu?" demiştir. Hz. Ömer: "Onları barış yaparak yakalamam bana üzerine güneşin doğduğu sarı ve beyaz (develerden) daha sevimlidir" demiştir. Enes: "Ey mü'minlerin emîri! Onları yakalasaydın sen ne yapardın" deyince; "Onları tekrar İslâma davet ederdim, buna icabet ederlerse kendilerinden kabul eder aksi halde onları hapse koyardım" demiştir. (Abdürrezzâk, 1403, X, 165-166).

Bu haberden Hz. Ömer'in mürtedin öldürüleceği görüşünde değil, müslümanlarla savaş halindeki müşriklere katılmasını önlemek ve ikna etmek için siyasî bir tedbir olarak hapsedilmesini istediği görülmektedir. Hz. Ömer'in bu görüşü sahabenin mürtedin öldürüleceği konusunda icmâ etmiş oldukları iddiasını da geçersiz kılmaktadır. Çünkü Hz. Ömer'in muhalefetine rağmen sahabe icmâ'ı gerçekleşmiş olmaz, en azından bu konuda şüphe oluşturur.

Bu sebeple İbrahim en-Nehaî (ö. 96/714) ve Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) mürtedin öldürülmeyip ebediyen tövbeye davet edileceği görüşünü benimsemişlerdir. (Abdürrezzâk, 1987, X, 166). Kerhî'nin beyanına göre mürtedin ebediyen tevbeye davet edileceği şeklindeki bu görüş Hanefî âlimlerin tamamının benimsediği görüştür. (İbnü'l-Hümâm, 2012, VI, 70; Zeylaî, 1313, III, 284; Aynî, 2000, VII, 269; Sa'dî Çelebi, 2012, VI, 70). Dolayısıyla mürted irtidâdının yanında İslâma ve Hz. Peygambere küfretmek, irtidâdının propandasını yapmak, müslümanı öldürmek ve

eziyet etmek gibi suçlar işlemiyorsa sırf dinini değiştirmesinden dolayı onu ölümle cezalandırmak değil, şüphelerini delillerle izale ederek ebediyen tevbeyle davet etmek daha isabetli görünmektedir. Zira İslâm bu nevi suçlara bulaşmaksızın salt irtidâd eden hiç kimseyi ölümle cezalandırmamış, inkâr ederek ölmesi durumunda cezasını ahirete bırakmıştır. Fakat dünyadaki her toplumun kimlik, aidiyet ve mensubiyet gibi sarsılmasına asla müsamaha göstermeyeceği değerleri vardır. (Karadâvî, 2005, V, 265). Devletin kendi anayasal düzenine karşı çıkan herhangi bir insan, ülkenin sistemine en büyük ihaneti yapmakla suçlanır ve bu büyük ihanet de idamla cezalandırılır. (Sâbık, 1977, II, 457). Ülkemizde de bu tür suçlar için ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası öngörülmüştür. Türk Ceza Kanunu 309. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre “Cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs edenler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılırlar.” “Bu suçun işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunur.” O halde irtidâdına savaş, terör ve meşru düzene isyan suçlarını ekleyerek İslâm toplumunun birliğini bozmaya çalışanların İslâm devletinde suçuna uygun bir ceza ile siyaseten ve hukuken cezalandırılması da tabîî karşılanmalıdır.

İslâm hiç kimseyi bu dine girmesi için zorlamaz. Zira makbul iman, tercih ve iknaya dayalı imandır. Fakat dinin, girmek isteyen bugün girip yarın çıktığı bir oyun haline getirilmesi de kabul edilemez. Nitekim geçmişte Yahudiler bu yolu seçerek “İnananlara indirilene günün başlangıcında inanın ve günün sonunda inkâr edin; belki onlar da dönerler!” (Âl-i İmrân 3/72) diyorlardı. Bu hareket ve propagandaya hiçbir ceza verilmediği takdirde İslâm toplumunda hiç kimsenin tahmin edemeyeceği büyük fitnelere yol açar ve ümmetin başına bela bir topluluk oluşabilir. (Karadâvî, 2005, V, 268). Dolayısıyla bunlar da siyasi tedbir mahiyetinde hapisle ta’zir cezası veya benzeri bir ceza ile bu tür tahribatlardan men edilirler. Fakat bu tür tahribatlara kalkışmayan mürtedin sırf irtidâd ettiği için ölümle cezalandırılması veya ebediyen hapsedilmesi İslâm’ın tanıdığı din özgürlüğü ilkesine uygun değildir. Bu çerçevede irtidâdının yanında başka suçlar işleyen mürtede uygun olan cezayı belirleme ve uygulama yetkisi sadece meşru devlet başkanı (kamu otoritesi)’ne aittir. (Şirâzî, 2003, III, 414; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, 1968, X, 142; Şemsüddîn İbn Kudâme, 1995, XVI, 175). Devlet başkanı da bu cezayı özel İslâmî yargının bu konudaki kesin kararından sonra uygulayabilir. (Karadâvî, 2005, V, 268). Devlet başkanının izni olmadan müslüman fertlerin kendi başına mürtedi cezalandırma hakkı yoktur. Aksi halde kendileri ta’zir cezasına çarptırılırlar. (Şirâzî, 2003, III, 414).

SONUÇ

Kur’an-ı Kerim, insanların din seçimine müdahale edilmesini ve dini kabule zorlanmalarını tasvip etmemiş aksine inanıp inanmama konusunda tamamen kendi hür iradeleriyle hareket etmelerini istemiştir. Bununla birlikte kendi iradesiyle İslâmı benimsedikten sonra dinden dönenlerin dünyada ve ahirette acıklı bir azapla karşılaşacaklarını beyan etmiş fakat irtidâd için dünyevi bir ceza takdir etmemiştir. Hz. Peygamber bazı hadislerde dinden dönenlerin kanının helal olacağını bildirmiş, bazı hadislerinde dinden dönenin öldürülmesini emretmiş, fakat kendisi dinden dönen her mürtedi öldürtmemiştir. Aksine bazı mürtedleri affederken bazılarının doğrudan öldürülmesini emretmiştir. Öldürülmesini emrettiği mürtedlerle ilgili rivayetler incelendiğinde onların irtidâdları yanında müslümanların canına ve malına kastettikleri görülmektedir. Bu da onların salt irtidâdları nedeniyle değil irtidâdları yanında başka tahribatları sebebiyle kısas yoluyla öldürüldüklerini gösterir.

Bu konudaki âyet ve hadislerden ve Hz. Peygamber’in farklı uygulamalarından yola çıkan İslâm hukukçuları mürtedin öldürülme nedeni ve bu cezanın mahiyeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefilerin çoğunluğu söz konusu nasların, mürtedin öldürülmesindeki illetin müslümanlarla savaşması olduğunu beyan ettiğini söyleyerek mürtedin dâruharbe iltihak edip müslümanlara savaş açması halinde öldürülebileceği, müslümanların hâkimiyeti altında yaşamaya devam ederek başka

bir cinayete karışmayan mürtedin ise öldürülmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir. Cumhur ise aynı nasları Hanefilerden farklı yorumlayarak mürtedin tevbe etmediği takdirde salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceği görüşünü benimsemiştir. Cumhurun bu konudaki delilleri incelendiğinde, hiç birinin müslümanlara karşı savaş açmayan ve meşru otoriteye isyan ederek kamu düzenini bozmayan mürtedin salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceğine delalet etmediği görülmektedir. Dolayısıyla cumhurun, mürtedin salt irtidâdı nedeniyle öldürüleceği görüşünün isabetli olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Hanefiler mürtede verilecek cezanın salt irtidâd etmesi nedeniyle uygulanacak şer'î bir had değil müslümanlara savaş açmasından dolayı kamu düzenini korumak amacıyla siyaseten meşru kılınan bir ceza olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Cumhur ise bunun uygulanması vacip şer'î bir had olduğu görüşündedir. Fakat bütün alimlerin, tevbe ettiği takdirde mürtedin öldürülmeyeceği konusunda ittifak etmeleri irtidâd cezasının şer'î bir had olduğunu söylemeye imkan vermemektedir. Zira suç sabit olduktan sonra had cezalarının tevbe ile sakit olmayacağı konusunda alimler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. İrtidâd cezası da bir had olsaydı tevbe ile sakit olmaması gerekirdi. Bu sebeple Hanefilerin bu cezanın savaş fitnesine karşı kamu menfaatlerini korumak için siyaseten meşru kılınan bir ceza olduğu ve müslümanlara karşı fiilî bir tecavüzde bulunmayan mürtedin öldürülmeyeceği görüşü konuyla ilgili naslar ve Kur'an'ın insanlara tanıdığı inanç hürriyeti açısından daha isabetli görünmektedir. Dolayısıyla mürted İslâm toplumuna savaş açarak siyasî ve fiilî tahribatlara girişmemişse ona ölüm cezası verilemez. Fiilî tahribatlara yönelmişse ona verilecek cezayı takdir ve tatbik etmek sadece İslâm devlet başkanına aittir. Müslüman fertlerin bunu kendi başlarına takdir ve uygulama yetkileri yoktur.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habîbürrahman el-A'zamî. Beyrut: 1987.
- Âlü Ferâc, Ebû Yûsuf b. Hasen. *el-Muhtasaru'l-müfid fi akâidi eimmeti't-tevhîd*. Beyrut: Müessesetü'r-reyân: 2005.
- Ardoğan, Recep. "İslâm Açısından Dindarlığın Değeri ve İrtidatın Cezalandırılması". *Eskiye Dergisi*, sy. 4. (2007): 98-104.
- Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa. *el-Binâye şerhü'l-Hidâye*. Beyrut, 2000.
- Aynî, Bedreddîn. *Umdetü'l-kârî şerhü Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Bâbertî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmelüddin. *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Bardakoğlu, Ali. "İrtidat". İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi. edit. İbrahim Kâfi Dönmez. İstanbul, 1997.
- Beroje, Sahip. "İslâm Hukukunda İrtidat Cezasına Yeni Bir Yaklaşım". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 17: 308-323.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahat-i Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul, ts.
- Ceffâf, Muhammed. *et-Tevbe ve esrâruhâ fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Beyrut: 1989.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, ts.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. thk. İsmetullah İnyetullah Muhammed-Said Bektaş vd. Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.

- Çolak, Abdullah. *İslâm Hukuku (Ceza ve Borçlar)*. Ankara: Öncü Yayınevi, 2017.
- Dalgın, Nihat, “İrtidat ve Cezâsı”, *Kur’an Mesajı İlmî Aratırmalar Dergisi*, Ağustos, Eylül, Ekim, 98, sayı, 10, 11, 12.
- Dârakutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî b. Mes'ûd. *Sünenü'd-Dârakutnî*. thk. Şuayb el-Arnâvût, Hasan Abdülmün'im Şelebî vd. Beyrut, 2004.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim b. Habib b. Sa'd el-Ensârî. *Kitabü'l-harâc*. thk. Abdürraûf Sa'd- Sa'd Hasen Muhammed. Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türâs, ts.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim b. Habib b. Sa'd el-Ensârî. *er-Reddü alâ Siyeri'l-Evzâi*. nşr. Ebü'l-Vefâ el-Afgânî. Mısır, ts.
- Emine Muhammed, *Ehemmi kazâi'l-mer'e fi'l-hudûd ve'l-cinâyee fi'l-fiki'l-İslâmî*. Katar, 1987.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilaziz. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1992.
- İbn Batta, Ebû Adullah b. Muhammed b. Muhammed Hamdân el-Ukberî. *el-İbâne an şerîati'l-fırkati'n-nâciye*. thk. Hamd b. Abdülmuhsin et-Tüveycirî. Dâru'r-râye, 2005.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman. *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf el-Hût. Riyad, 1409.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî- Muhibbûdin el-Hatîb. Kâhire, 1986.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Beyrut: Dâru'l-fikir, ts.
- İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sıvâsî. *Fethü'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-fikir, 2012.
- İbn Kemal, Fetâvâ-yı Kemalpaşazâde der Hakk-ı Kızılbaş, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3548.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Kâfi*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Dâruhicre, 1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Kâhire, 1968.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhü Kenzi'd-dekâik*. Dâru'l-kitabi'l-İslâmî, ts.
- İbn Nüceym, Siracüddin Ömer b. İbrahim. *en-Nehru'l-fâik şerhü Kenzi'd-dekâik*. thk. Ahmed Azüv İnâye. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2002.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- İbn Teymiye, Takıyyüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalim. *es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r-resûl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. el-Memleketü'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, ts.
- İnanır, Ahmet, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslâm Hukuku*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.
- İnce, İrfan, “Ridde”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 35 (İstanbul: TDV Yay., 2008), 88-91.

- Karadavî, Yusuf, “İrtidat Sorunu: Yaşanan Sosyal Değişimler ve Tehdit Boyutu” (çev. Osman Güner), *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, sayı, 2. c. 5. (2005), 259-273.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul, 1996.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekir b. Mes’ûd. *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertibi’ş-şerâi’*. thk. Ali Muhammed Muavviz- Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 2010.
- Kastallânî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir Abdülmelik. *İrşâdü’s-sârî li şerhi Sahîhi’l-Buhârî*. Mısır, 1323.
- Mâverdî, Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvî’l-kebîr fi fıkhi mezhebi’l-İmâm eş-Şâfi’=Şerhü Muhtasari’l-Müzenî*. thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut, 1999.
- Mâverdî, Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*. Kâhire: Dâru’l-hadîs, ts.
- Merginânî, Burhanüddin Ebû’l-Hasen Ali b. Ebû Bekir b. Abdülcelil. *el-Hidâye Şerhu Bidayeti’l-mübtedî*. Mısır, ts
- Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail. *Muhtasaru’l-Müzenî* (el-Üm içindedir). Beyrut, 1990.
- Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû’ şerhü’l-Mühezzeb*. Dâru’l-fıkr, ts.
- Okur, Kâşif Hamdi, “İslâm Hukukunda İrtidat Fiili İçin Öngörülen Asli Yaptırım Üzerine Bazı Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2002/1), 344-364.
- Sâbık, Seyyid. *Fıkhu’s-sünne*. Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-Arabî, 1977.
- Sa’dî Çelebi, Şeyhülİslâm Sa’dullah b. İsa. *Hâşiyetü’l-muhakkik ale’l-Hidâye* (İbnü’l-Hümmam’ın Fethu’l-Kadir adlı eseri içinde). Beyrut, 2012
- Sa’lebî, Abdülvehhab b. Ali b. Nasr. *et-Telkîn fi’l-fıkhi’l-Mâlikî*. thk. Muhammed Sâlis Saîd el-Gânî. Mekketü’l-Mükerreme, 1415.
- Schacht, Joseph. *İslâm Hukukuna Giriş*. Trc. Mehmet Dağ-Abdülkadir Şener. Ankara, 1977.
- Semerkandî, Ebû Bekir Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebû Ahmed. *Tuhfetü’l-fukaha*. Beyrut, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *el-Mebsût*. thk. Abdullah Muhammed Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî. Beyrut, 2009.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *Şerhü’s-Siyeri’l-kebîr*. thk. Abdullah Muhammed b. Hasan Mahamed b. Hasan İsmail eş-Şâfiî. Beyrut, 1997.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Üm*. thk. Rıfat Fevzi Abdülmuttalip. Dâru’l-vefa, 2008.
- Şahin, Hacer, “Din Hürriyeti Bağlamında Din Değiştirme Hürriyeti: İrtidât”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Güz 2013/4(2), 101-125.
- Şemsüddîn ibn Kudâme, Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhü’l-kebîr* (el-Muknî’ ve el-İnsâf içindedir.). thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettah Muhammed el-Hulüv). Kâhire, 1995.
- Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.

- Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen. *es-Siyerü'l-kebîr*. thk. Abdullah Muhammed b. Hasan Mahamed b. Hasan İsmail eş-Şâfiî. Beyrut, 1997.
- Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen. *es-Siyerü's-sagîr*. thk. Mahmud Ahmed Gâzî. İslâmbâd, 1998.
- Şeybânî, Ebû Abdullah Ahmed b. Hanbel. *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. nşr. Ebü'l-Eşbâl Ahmed b. Sâlim el-Mısrî. el-Memleketü'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, Dârulmevedde, 2008.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fi'fihî'l-İmâm eş-Şâfiî*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Avaz. Beyrut: Dârulmarife, 2003.
- W. Heffening. "Murtadd", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 3. Basım, 1979).
- Yaşar, Ahmet. *İslâm Ceza Hukukunda İdamı Gerektiren Suçlar*. İstanbul, 1995.
- Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali b. Mihcen el-Bâriî'. *Tebyînü'l-hakâik şerhü Kenzi'd-dekâik*. Kâhire: Bulak, 1313.
- Zühaylî, Vehbe. *Âsâru'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Dımeşk: Dâru'l-fıkr, 1983.